
СТАТИИ

НАРОДЕ, ОПОМНИ СЕ!!!

*Маргарит Ганев**

Дискусията за промяна на изборната система стана особено оживена през 2017 година. Бяха изказани многобройни съображения, повечето от които дори не може да бъдат поставени на една плоскост за сравнение.

От началото на 2018 г. сме изправени пред политически напъни за вот на недоверие на правителството, независимо от деликатния период на председателството на България в Европейския съюз.

Едно малко отклонение. Опитите да бъде осъществена на всяка цена ратификация на Истанбулската конвенция основателно предизвикаха турбуленции в обществото, но все пак за първи път бяха реализирани реални дебати на широка основа.

Управляващата партия потърси изхода от ситуацията в Конституционния съд, докато други две парламентарно представени политически сили независимо една от друга предлагат референдум относно най-остросюжетните последици от евентуално присъединяване към Истанбулската конвенция.

По принцип референдумът е добър инструмент на демокрацията, но все пак зависи къде и как е приложен. Това, че стотици хиляди желаят да се впуснат в преследването на една мечта, далеч не означава, че тя е реално постижима. Именно поради това референдумът не е панацея и по отношение на механизмите на изборната система у нас би било по-разумно да си припомним практиката от Освобождението до наши дни.

Изборите и изборните реформи у нас са обречени на постоянен интерес и в този смисъл турбуленциите около тях далеч надминават изживяното около Истанбулската конвенция.

Ето защо посвещавам този труд на 16 април – Деня на конституцията и юриста, като все още вярвам, че най-същностните въпроси за обществото и държавата могат да намерят приемливо решение.

* * *

В първите тридесет години от съществуването на Третата българска държава действа мажоритарна избирателна система. Това не може да буди учудване, тъй като

* Доцент, доктор по право.

според изследването на д-р Светослав Живков по това време пропорционална система е била прилагана, и то инцидентно, на места, в Дания, Австралия и Аржентина. Пак според същото изследване пропорционален вот за национален парламент е въведен в Сърбия (1889), Белгия (1900), Финландия – тогава в рамките на Руската империя, но със свой автономен парламент (1907) и Швеция (1909).

В продължение на няколко десетилетия Народното събрание няма фиксиран брой депутати – той се определя от съотношението „брой на населението – брой народни представители“. След измененията на Търновската конституция през 1893 г. един депутат се полага на 20 000 жители (както мъже, които имат изборителни права, така и жени и деца, които нямат).

До началото на XX век изборителният район е почти еквивалентен на административна околия, като само Софийската градска околия се разделя на повече от един изборителен район.

При изборите от 1908 г., които са последните, проведени по чиста мажоритарна система, в България има 71 административни околии, на чиято територия са сформирани 89 изборителни района с общо 203 мандата.

Д-р Светослав Живков посочва, че според конституционната норма за излъчването на един депутат са необходими 20 000 жители, и то на ниво изборителен район, а не в национален мащаб. Тези 89 района дават един, двама или трима народни представители съобразно това колко броят на жителите е кратен на 20 000. Това е една явна несправедливост, защото според приведените от същия автор примери, ако един изборителен район има 29 000 жители, той има право само на един мандат, ако е с 31 000 или 49 000 – съответно на два мандата.

В цялата тази система обаче има и един рационален елемент. Той се състои в следното – изборителят сам пише имената на предпочитания кандидат, а в двумандатните и тримандатните изборителни райони съответно може да бъдат нанесени имената на двама или трима кандидати. Получилите най-високите резултати биват обявени за избрани, а при липсата на национални листи могат да бъдат от различни политически партии.

Нека сега да се върнем и към другите параметри на нашата изборителна система, за да бъдат един път завинаги разбити илюзиите, че някога в България са били провеждани „честни избори“.

В Учредителното събрание заседават 117 депутати въз основа на заемани длъжности (105 – представители на държавната администрация и на съдебните институции, и 12 – на висшето духовенство); само 88 са изборни; 19 са назначени от императорския комисар, включително 12 турци; 5 са излъчени от просветни и благотворителни дружества.

Независимо от този начин на конституиране, който определено не е израз на демокрацията, съставът на Учредителното събрание сравнително добре отговаря на тогавашното социално-политическо статукво в България след векове на чуждо владичество и липса на каквато и да било парламентарна традиция.

Първото Обикновено народно събрание (ОНС) е открито на 21 октомври 1879 г. и вследствие на несекващите полемики между либерали и консерватори е разтурено на 24 ноември същата година. Впоследствие ще има такива с още по-кратък срок на пълномощия.

Второто ОНС дебютира с мнозинство на либералите, но за всеки случай те касират избора на петнадесет народни представители, между които Димитър Греков, Евлоги Георгиев и Марин Дринов, защото... били чужди поданици. В същото време, въпреки изрично изискваната в Конституцията минимална възраст от тридесет години за депутатите, двадесет и шест годишният Стефан Стамболов е утвърден – нали е представител на мнозинството! Колко прав е Симеон Радев в оценката си: „Демагогията влиза в българския политически живот през парадния вход на Народното събрание“. Там е работата, че по-нататък тя въобще не излезе от тази сграда.

На 27 април 1881 г. княз Александър Батенберг прокламира, че ще въведе ред и законност, освобождава правителството на Петко Каравелов и назначава за министър-председател генерал Казимир Ернрот – чужд поданик, който за всеки случай държи портфейлите както на войната, така и на вътрешните работи.

Подготовката на изборите за II Велико народно събрание (ВНС) се осъществява „великолепно“ – княжеството е разделено на пет области, управлявани от извънредни комисари, а в няколко района за по-сигурно е обявено и военно положение.

На 14 и 21 юни 1881 г. Консервативната партия постига убедителна победа. При откриването на II ВНС на 1 юли 1881 г. в Свищов дори и малкото избраници на Либералната партия не са допуснати в залата. Само за един час и без всякакви разисквания треста депутати гласуват исканите от княз Александър Батенберг извънредни пълномощия. Това се казва „парламентарна и процесуална икономия“.

Неслучайно в том III на „История на Нова България (1878–1944)“ (С.: ИК „Анубис“, 1999) написаният от проф. д-р Елена Стателова раздел първи е озаглавен „Възход и падение“. По повод разигралия се в Свищов евтин политически театър авторката цитира кореспондента на вестник „Таймс“ Маккензи Уолъс: „Имам чувство, че присъствам на едно много хубаво погребение на българската конституция“.

Още един парадокс – от 1 юли 1881 г. до 23 юни 1882 г. България има правителства без министър-председател.

В марионетното III ОНС влизат общо 56 депутати, докато в новосъздадения Държавен съвет заседават 12 избраници на княза.

Нека да напомня, че първоначално в Княжество България има две партии – Либерална и Консервативна, като постепенно в тях започва оформянето на вътрешни фракции. Впрочем в Източна Румелия също се оформят две политически сили – Народна (Съединистка) и Либерална.

На изборите за ВНС на 28 септември 1886 г. правителствените кандидати (излъчени от Стефан Стамболов и тогавашните му партньори, а в бъдеще – смъртни врагове) спечелват 420 от общо 590 депутатски места.

През следващата година изборите за V ОНС са съпътствани от множество нарушения, насилия и дори убийства. С малки изключения този процес продължава и в бъдеще.

Направи ми впечатление, че редица от изследователите на избирателната система в България в този период пропускат важния факт на формирането на новите политически партии – било защото го считат за достатъчно известен, било защото не му отдават толкова голямо значение.

В апогея на своето политическо могъщество през 1890 г. Стефан Стамболов инициира създаването на Народнолибералната партия. Още когато той е на власт, през 1893 г. Васил Радославов и Димитър Тончев заедно с някои консерватори образуват Съединената легална опозиция.

На 3 юни 1894 г. е създадена Народната партия (конгломерат на бивши консерватори, както и на някои привърженици на Васил Радославов и Драган Цанков), която е реструктурирана през есента на същата година.

През януари 1895 г. е публикувана програмата на самостоятелната Либерална партия под ръководството на Васил Радославов.

Голяма част от традиционните либерали формират под ръководството на Петко Каравелов през 1896 г. Демократическата партия.

През 1897 г. либерали – привърженици на Драган Цанков, също започват подготовка за самостоятелна структура. Под ръководството на Стоян Данев през 1899 г. вече съществува Прогресивнолибералната партия.

Както е обичайно за българските условия, през 1900 г. Димитър Тончев формира фракция в партията на Васил Радославов, а от 1904 г. започва самостоятелното битие на Младолибералната партия. Както се казва, „много либерали – много нещо“. При повечето от тях не съществуват кой знае какви политически или идеологически различия, но нали всеки иска да води „бащина дружина“!

За да е пълна картината на това, което в съвременни условия наричаме „център-дясно“, през 1905 г. дисиденти от демократите основават Радикалдемократическата партия с лидери Найчо Цанов и Тодор Влайков.

Междувременно на политическия хоризонт вече са излезли и основните структури в левия сектор – БРСДП, която, за да не прави изключение, още през 1903 г. се разделя на две – тесни социалисти и широки социалисти.

Нека да се върнем към изборите и техните резултати в този период. При гласуването за ОНС през април 1899 г. Либералната партия на Васил Радославов печели 68 места, Народнолибералната – 25, а всички останали – 66. Естествено е да бъде сключен „брак по сметка“ между бившите съпартийци.

Още по-естествено е, че министър на вътрешните работи преди провеждането на изборите е именно Васил Радославов. Както тогава, така и сега виждаме добре известна нам родна картинка.

На парламентарните избори на 28 януари 1901 г. за XI ОНС, които са от малкото сочени като проведени в нормални условия, Народнолибералната партия полу-

чава 45 места, Прогресивнолибералната – 30, Демократическата – 27, Народната – 23, а Либералната (радослависти) – само шест.

В замяна на това броят на упражнените правото си на глас е символично нисък – 40 %. Запазена е тенденцията за масово въздържане, която датира още от режима на Стефан Стамболов. За първи път е съставено правителство на малцинството между демократи и прогресивни либерали с министър-председател Петко Каравелов.

Същата 1901 г. е белязана и с приемането на Избирателен закон, който предвижда пропорционална система при изборите за общински съвети и дава право на глас... на стражарите, които дотогава са били лишени от това право поради обстоятелството, че са държавни служители.

След десетмесечно управление Петко Каравелов подава оставка и е заменен на поста от Стоян Данев. Съобразно установената вече традиция през февруари 1902 г. са насрочени избори за XII ОНС. В тях прогресивнолибералите печелят самостоятелно мнозинство. Явно народните възделения внезапно са се насочили в тяхна полза. Това им позволява да управляват чак до 1903 година.

Все пак на 19 октомври 1903 г. са проведени избори за XIII ОНС, при които Народнолибералната партия печели 132 мандата, Народната партия – 25, Либералната – 9, Демократическата – 7, а Прогресивнолибералната – само 6. Очевидно любовта на широките маси е напуснала скоропостижно управляващите до този момент.

След смяната на няколко компромисни правителства идва ред на изборите за XIV ОНС на 25 май 1908 година. При тях Демократическата партия печели според едни източници 174, според други – 166 места. Не съм в състояние да правя анализ на цитираните различни данни от колегите историци, но съм длъжен да отбележа, че за всички опозиционни партии остават между тридесет и четиридесет мандата. При това положение първоначалният комфорт на демократите е напълно осигурен.

В рамките на това управление е реализирана най-важната кауза за България – обявяването на Независимостта. В условията на незапомнен дотогава икономически ръст, който прави България най-бързо развиващата се държава на Балканите, отново излиза на дневен ред решаването на националния въпрос.

През 1911 г. предното място е заето от партиите, които са за провеждане на политика на тясно сътрудничество с Русия.

На изборите за V ВНС през 1911 г. Народната партия и Прогресивнолибералната партия получават 342 места, а за всички други остават 72 места.

На 4 септември 1911 г. са проведени изборите за XV ОНС, при които правителството си осигурява 190 мандата, а опозицията има само 23.

През първата половина на 1912 г., макар на хоризонта да не се очертава перспектива за скорошни парламентарни избори, мнозинството в Народното събрание въвежда пропорционална система, която е далеч по-адекватна на многопартийността.

Възприетият тогава метод на Виктор д'Ондт (добил отново популярност в България от зората на демокрацията) дава известни предимства на по-големите пар-

тии, но гарантира относително справедливо представителство на по-малките. Защо е така?

В закона не е предвидена бариера най-малкото поради обстоятелството, че разпределението на мандатите става на равнище изборителни окръзи, а не в национален мащаб. Най-малкият изборителен окръг е Видинският, който излъчва 11 депутати, а най-големият е Софийският, който дава 24 мандата.

След първата национална катастрофа на 24 ноември 1913 г. коалиционното правителство на Васил Радославов провежда избори за XVI ОНС. При тях обаче се оказва, че трите либерални партии от управлението получават 94 места, а опозицията 110... Какво да се прави? То е ясно като бял ден.

През февруари 1914 г. са изборите за XVII ОНС. При тях благодарение на гласовете на мюсюлманите от новоприсъединените територии в Западна Тракия правителството има 126 мандата, а опозицията 119. С помощта на отработения вече способ за касиране са отстранени трима депутати от БЗНС и така се оформя относително стабилно мнозинство.

С този състав на Народното събрание България влиза и излиза от Първата световна война.

На 19 август 1919 г. са проведени поредните избори за ОНС. По мнението на проф. д-р Стойчо Грънчаров те са едни от най-честните в дотогавашната история на България, защото тя е под окупационен режим и не може да бъдат извършвани традиционните манипулации. Това без съмнение е вярно, но трябва да бъде взет под внимание още един важен фактор. Не само у нас, но и в повечето европейски държави е налице ярка тенденция на подкрепа за левите политически сили за сметка на „старите играчи“. Съвсем закономерно БЗНС получава 180 000 гласа, които се равняват на 85 места; БКП – 120 000 гласа (47 места); Българската социалдемократическа партия – 80 000 гласа (39 места); Народната партия – 54 000 гласа (19 места), а останалите т.нар. буржоазни партии получават общо 47 мандата.

Като цяло този резултат е благоприятен за БЗНС, но не му осигурява възможност за монолитно правителство. Това мотивира Александър Стамболийски да предизвика нови избори на 28 март 1920 година. При тях БЗНС получава 349 212 гласа (110 мандата), а БКП 184 616 (50 мандата). При общ състав на Народното събрание от 229 депутати БЗНС пак няма необходимото мнозинство и поради това са касирани тринадесет народни представители, от които девет комунисти.

В новосъздадената ситуация става ясно, че опозиционните сили трябва да се консолидират. Трите либерални партии създават през 1920 г. обединение под надслов Националнолиберална партия.

По същото време става факт и Обединената народнопрогресивна партия вследствие на сливането на Народната и Прогресивнолибералната партия.

Не така успешно завършват преговорите за симбиоза на демократите и радикалите, защото в тях вече са сформирани твърде противоречиви, да не кажем антагонистични линии на политическо поведение.

Поучени от предходните резултати, управляващите „пипват“ още веднъж Избирателния закон, макар формално да не променят пропорционалната система. На 22 април 1923 г. БЗНС получава 569 135 гласа; БКП има 203 972 гласа; Конституционният блок е със 166 909; Националлибералната партия – с 55 963, и БСДП – с 27 816.

Става така, че БЗНС с 53–54 % от гласовете получава 212 места в Народното събрание, БКП с около 17 % има 17 места, Конституционният блок с 10 % – 15, а БСДП с 2 % – един депутат. За националлибералите с 4 % не остава нищо от банцията!

Неимоверно прав е Христо Карастоянов, когато пита каква е аритметиката, та при малко повече от половината получени гласове БЗНС да има близо 90 % от депутатите.

Александър Стамболийски е избран в 14 района, Райко Даскалов и Христо Стоянов – само в по шест. Пак народна обич!

Академик Георги Марков обръща внимание на факта, че убеденият в пълното господство за десетилетия напред Александър Стамболийски се оттегля в Славовица, за да се посвети на създаването на нова конституция. Там го спохважда и печалната му участ след преврата на 9 юни 1923 година.

На 18 ноември 1923 г. са проведени поредните избори за Народно събрание, за които не прилягат определенията „честни“ или „демократични“, като Демократическият сговор получава 639 881 гласа – равнозначни на 58,3 % и на 201 места в Народното събрание. Така се отблагодарява „правилно приложената“ пропорционална система на новите властници. Независимо от репресиите БЗНС и БКП получават 221 777 (20,3 %), което осигурява на земеделците тридесет места, а на комунистите – осем. Съвсем друг е въпросът, че техните депутати не са касирани директно, а почват да ги убиват по софийските улици.

Идва 1927 г. с избори за XXII ОНС. На 29 май Демократическият сговор получава 521 246 гласа, а опозицията има 562 078. Само че при изчислението излиза, че управляващите получават 170 мандата, а опозиционните партии – 92!!!

На 3 април 1931 г. Народното събрание започва обсъждането на промени в Избирателния закон. Министър-председателят Андрей Ляпчев аргументира основните цели на реформата – умерено фаворизиране на първата по сила партия, но и задоволително пропорционално представителство на останалите. В своите изследвания доц. д.п.н. Годор Галунов определя трите основни нововъведения в избирателната система: формиране на два вида листи (околийски и централни); въвеждане на праг от 2 % за партиите, които ще получат мандати чрез централните листи; относителна яснота при създаването на предизборни коалиции.

В изборите на 21 юни 1931 г. Народният блок, който включва БЗНС „Врабча 1“, Демократическата партия, Радикалната партия и Националлибералната партия, печели според различните данни от 600 000 до 625 553 гласа. Това му осигурява срещу по-малко от 50 % от общия брой подадени гласове 152 мандата в Народ-

ното събрание. Демократическият сговор, който за да се „напарфюмира“, се съюзява с другата част на националлибералите под името Народна коалиция. Пак според различните данни тя има между 403 686 и 417 529 гласа. Това се равнява на 79 места в парламента. Най-после работническо-селският блок има между 167 281 и 170 000, т.е. 29 мандата. За съжаление, не съм в състояние да извърша прецизна проверка за получените от отделните партии гласове и оставям тези данни на преценката на нашите колеги историци. Все пак основният извод е ясен – при общ брой гласували 1 250 000 души Народният блок получава подкрепа от по-малко от половината, но си осигурява стабилно мнозинство в парламента.

Превратът на 19 май 1934 г. обаче разрешава тази несправедливост по същия начин, по който Александър Македонски разсича Гордиевия възел. В условия на безпартийност се управлява комфортно, но от кумова срама все пак трябва да има и избори.

С Наредба-закон от 22 октомври 1937 г. броят на депутатите е намален от 270 на 160 и това е правилно за държава с население като България. Едновременно се появяват някои гротескни моменти. На първо място, кандидатурата трябва да бъде лична, а не от името на партия или коалиция, доколкото партийният модел следва да бъде изкоренен. На второ място, избирателните райони са твърде несъразмерни (от 20 000 до 40 000 имащи право на глас) и са сформирани в зависимост от преценката на правителството. Министрите, държавните и общинските служители не може да бъдат избирани за депутати. Върхът обаче е постигнат с разпоредбата, че в избирателна колегия, в която е регистриран само един кандидат, не се провежда гласуване, а той всъщност „печели служебно“.

На изборите през 1938 г. се оказва, че от 160 народни представители 150 са членували в политически партии. По груба оценка приближените до правителството са 97, а тези на опозицията – 63 (27 – БЗНС „Врабча 1“; 9 – БЗНС „Пладне“; 8 – БСДП; 5 – БРП). За каква безпартийност става въпрос?!?

Още през юни са касирани двама комунисти, през декември – шестима земеделци от БЗНС „Пладне“.

Изборите за XXV ОНС за първи път се провеждат не в един ден, а в неделите от декември 1939 г. до края на януари 1940 година. Очевидно това е добър способ за контрол върху процеса.

Проправителствените депутати са 140, избрани с 58 % от подадените гласове. Останалите 42 % излъчват само 20 депутати (БРП – 10, и БЗНС „Пладне“ – 5). БЗНС „Врабча 1“ не получава нито едно място и това е началото на неговия край.

През 1945 г. е възстановено в общи линии изборното законодателство от 1931 г., т.е. пропорционална система с цветни бюлетини. Все още хомогенният Отечествен фронт предлага листи с 98 кандидати от БРП (к), 98 от БЗНС, 46 от НС „Звено“, 31 от БРСДП и 11 от Радикалната партия.

Опозицията бойкотира изборите, но на 18 ноември 1945 г. активността е твърде висока – 84,8 % от имащите право на глас. За кандидатите на Отечествения фронт са подадени 88,14 на сто от гласовете и са избрани 276 народни представители (94 – БРП (к), 94 – БЗНС, 44 – НС „Звено“, 31 – БРСДП, 11 – Радикална партия, и двама т.нар. независими интелектуалци).

От най-съществено значение са изборите за Велико народно събрание през 1946 година. Не мога да се съглася с доц. д.п.н. Тодор Галунов, че те са проведени в разрез с Търновската конституция, тъй като ВНС може да бъде свикано само от монарха. В този момент Симеон II е малолетен и не е в състояние да изпълнява пълноценни функции на държавен глава. Колко време би трябвало да се чака – до навършване на пълнолетие? Това би било колапс за държавата. Нали за избягване на подобни критични ситуации са предвидени регентствата! Както това от 1943 г., така и второто от 1944 г. са компромисни по начин на създаване, но това е необходимо зло! В останалата част анализът на уважаемия колега е прецизен и го цитирам дословно:

„Най-важният елемент на поредната изборна реформа е свързан с регламентирането на изборните коалиции и начин за гласуване в тях. Така оформените изборни коалиции се регистрират в областния съд в района, на който е съответната изборна колегия. За тях може да се гласува в два варианта на бюлетини в зависимост от предизборното им споразумение.

В първия вариант бюлетините са бели. В тях кандидатите се подреждат групирани по партии, а в самите групи се подреждат една до друга хоризонтално по реда, указан в заявлението. Над отделната група кандидати се поставя името на партията, която представляват. Това са т.нар. „общи бюлетини“. Вижда се, че в тях се отразява една особена предизборна коалиционна формула, при която гражданите гласуват за единната бюлетина, но имат ясна представа за партиите, които я подкрепят. В този случай листата е твърда и номерирана. Броят на мандатите се определя от броя на гласовете, а отделните кандидати получават места съобразно поредния си номер в листата.

Доста по-сложен е вторият вариант на бюлетините. При него отново има коалиционна листа, която е регистрирана в областния съд, но всяка партия изготвя своя бюлетина със своя партиен цвят. В бюлетината партията може да впише своите кандидати на първо място, а за останалите да спази реда на заявяването им за участие във вота. Гражданите гласуват с отделните бюлетини на партията, на която симпатизират. При отчитането на резултатите сумата от гласовете на отделните партийни бюлетини се събира с тази на другите коалиционни партии. Полученият общ брой гласове става основата за разпределяне на мандатите. Така се създава една доста сложна система на гласуване и отчитане на резултатите, която няма аналог в българската практика.“

Преди изборите за ВНС първоначално е предвиден същият сценарий, както за тези през 1945 г. – общи листи с предварително разпределение на депутатските места. Според авторитетни източници лично Йосиф Висарионович Сталин настоява

пред Георги Димитров за процентно съотношение четиридесет на сто за БРП (к), тридесет на сто за БЗНС, петнадесет на сто за НС „Звено“, десет на сто за БРСДП и пет на сто за други. Това обаче не се осъществява. На 27 октомври 1946 г. изборителната активност е 94,18 %. Отечественият фронт получава 2 950 000 гласа, което отговаря на 70,10 %, а опозицията – около 1 200 000 гласа (28,35 %).

За първи път БРП (к) става едноличен лидер в национален мащаб с получените 53,13 %, докато нейните партньори от Отечествения фронт се задоволяват с 13,23 % за БЗНС, 1,87 % за БРСДП, 1,65 % за НС „Звено“ и 0,19 % за Радикалната партия.

От общо 465 места във ВНС Отечественият фронт получава 366, а опозицията 99. Като най-голяма политическа сила изпъква БРП (к) с 278 мандата.

Резултатите и от тези избори са предопределени от общите нагласи на избирателите, но все пак сме длъжни да подчертаем, че „цената“ за едно място в Народното събрание за Отечествения фронт е около 8000 гласа, а за опозицията – над 12 000 гласа.

На 18 декември 1949 г. са проведени избори за I (XXVII) НС. Избирателната активност е 98,89 %. Гласовете за Отечествения фронт са 97,66 %.

От тук нататък всичко се движи по опростен сценарий – връщане към първоначалната ОФ практика, която предвижда предварително определен квотен принцип. На изборите за XXVIII ОНС, проведени на 20 декември 1953 г., общата листа на ОФ включва: 140 места за БКП, 65 за БЗНС и 44 независими, или всичко са избрани 249 народни представители.

И от тук до края на т.нар. тоталитарен режим – 99,9 % избирателна активност и 99,9 % подкрепа за управляващите.

В квартал „Априлски“ в София, известен като „Зона Б-5“, когато се гласуваше за другаря Тодор Живков, резултатът бе гарантиран – 100 % одобрение, даже с цената на пуснатите в урните бюлетини на отсъстващи или починали!

След приемането на Конституцията от 1971 г. се формират квотите – 278 места за БКП, 99 места за БЗНС и 23 за заслужили младежки и безпартийни дейци като Гиньо Ганев, Благвест Сендов и други подобни.

Защо да се учудваме, че БЗНС нямаше собствена програма – такава беше тази на БКП.

Впрочем още на VIII конгрес на БКП през ноември 1962 г. нашата партия ръководителка възприе програмата на КПСС (!!!) и така бе до 1971 година. На X конгрес умря сляпата идеологема и бе гласувана нова програма – този път само за изграждане на развито социалистическо общество (светлото комунистическо бъдеще бе отложено за по-добри времена)!

Във всички избори след 1971 г. по-добре се рентираще членството в БЗНС, което бе лимитирано до 120 000 души, но пък реализираше 99 депутати от общо 400. Когато дойдоха демократичните промени, БЗНС побърза да се еманципира и седна на отделна страна на националните преговори. Независимо от това си плати тежкия данък на слугинажа и на изборите за ВНС през 1990 г. получи само 16 мандата, и то

единствено чрез пропорционалната система. През годините бяха направени много пилотажи в търсения на подходящи партньори. В края на краищата се спасиха няколко играчи, които прегърнаха различни сили от ляво до дясно, но и тяхното оцеляване вече е под въпрос.

„Бедни, бедни Македонски, защо не умря при Гредетин?!“, възкликва Иван Вазов във финала на „Немили-недраги“.

Бедни Стамболийски, ти стана жертва на чудовищно убийство, което продължава да тежи на съвестта на България. Но, слава Богу, не можа да видиш как твоите наследници компрометираха докрай земеделската идея.

До 1989 г. БКП бе символ на консолидираност и стабилност, а в заслепението достигна до почти един милион членове. Само няколко години по-късно повече от две трети от тях напуснаха кораба.

Е, нямаше място за всички в националните и местните органи на властта, но много от „верните на партията“ стопански ръководители облизаха пръстите, които щедро бяха натопили в кацата с мед. Сега верни останаха само едни наивници на преклонна възраст и някои млади издънки с амбиции за кариера – такива впрочем има във всички политически формирования!

* * *

След Освобождението до 1944 г. действат едно Учредително, пет Велики и двадесет и пет Обикновени народни събрания. От 1945 г. до 1990 г. – едно Велико и десет Обикновени народни събрания.

Демокрацията ни дари за 27 години с избори за едно Велико народно събрание и за девет Обикновени народни събрания. При тях БСП победи на три, СДС (ОДС) – на два, НДСВ – на един, и ГЕРБ – на четири от изборите, макар през 2013 г. да не състави правителство.

Всяка партия прави отстъпления в резултатите си в сравнение с предишен вот с изключение на БСП (2 260 000 през 1994 г. спрямо 1 836 050 през 1991 г.; както и 1 129 000 през 2005 г. срещу 783 107 през 2001 г.; 942 541 през 2013 г. спрямо 748 147 през 2009 г.; 955 490 през 2017 г. спрямо 505 927 през 2014 г.).

Това е знак за поддържане на сравнително добра кондиция и устойчиво политическо присъствие на партия с повече от стогодишна история. Въпреки прочетените ѝ заупокойни молитви тя досущ като птицата феникс все възкръсва.

Най-голям е спадът при НДСВ – от 1 952 000 през 2001 г. до 725 314 през 2005 година.

Апoteозът на ГЕРБ е 1 678 000 през 2009 г., като следват спадовете до 1 081 000 през 2013 г. и 1 072 491 през 2014 г., а частичният ренесанс идва с 1 147 283 през 2017 г. Това е единствената партия у нас през XXI век, която от появата си печели на всички парламентарни избори над един милион гласа.

В своя публикация от началото на май 2017 г. Любен Обретенов коректно привежда данните за преференциалното гласуване, което бе обявено едва ли не за спасителен компромисен ход в различни формати избори през последните години.

На парламентарните избори през 2017 г. се оказа, че 1 217 466 избиратели се възползваха от възможността да гласуват преференциално и да посочат предпочитан кандидат от листата на съответната партия. Така преференциално гласувалите отново станаха първа политическа сила, като надминаха общия брой на победилите ГЕРБ. Подобни бяха резултатите и на предишния парламентарен вот. Тогава 34 % от избирателите посочиха предпочитан кандидат в листата, докато първата партия ГЕРБ взе 32 процента.

Както повечето пропорционални системи тогава и днес, така и възприетата през 1912 г. от България пропорционална система е от типа с листи. При него партийните щабове не просто издигат кандидатите, но и определят тяхната подредба. Както и днес, така и през 1912 г. българският избирател е лишен от възможността да гласува за кандидати от различни партии, няма право и да дописва имена в бюлетината. Все пак както днес, така и тогава гласоподавателят получава известна свобода да пренарежда листата. И ако в наше време той може да гласува преференциално за някой (но не повече от един) от кандидатите и така да го „привиджи напред“, то по тогавашните правила неговите предшественици са имали правото да задраскват имената на нехаресвани от тях кандидати (по повече от един!), като по този начин ги „смыкнат надолу“ в листата.

Ето така д-р Светослав Живков прави сравнение между ситуацията днес и тази отпреди 105 години! Както бие на очи, въобще не сме напреднали, а сме дори деградирали, особено след многобройните гафове, които все ни сполетяваха след въвеждане на преференциите.

Любен Обретенов правилно завършва публикацията си с констатацията:

„Можем само да гадаем какъв щеше да е съставът на парламента, ако имаше истинско преференциално гласуване – без праг и без привилегии за водача на листата. Загадка е също така дали изобщо щеше да има референдум за мажоритарния вот, ако истинското преференциално гласуване бе въведено в законодателството, каквито заявки имаше през годините от различни политици“.

* * *

В условията на широка обществена дискусия за най-подходяща избирателна система нека си представим няколко сценария на действие:

Първи вариант – запазване на пропорционалната система, която независимо от използваните методи за изчисление (дали по Д’Ондт, дали по Хьър-Ниймайер) е доказала и редица предимства.

Даве при избирателна бариера от четири процента в България ние сме свидетели, че в предходното Народно събрание имаше седем парламентарни групи, а сега

са пет. Ако не бяха обаче ограниченията на изборителния закон, в българския парламент щяха да присъстват поне още три формации!

Според чл. 42, ал. 1 от Конституцията гражданите, навършили 18 години, с изключение на поставените под запрещение и изтърпяващите наказание лишаване от свобода, имат право да избират държавни и местни органи и да участват в допитвания до народа.

Къде е разликата между конституционните права на българския гражданин и действителността?!?

Уж всеки глас е равен на друг подаден, но тези партии или коалиции, които не преминават бариерата, остават извън Народното събрание, а техните симпатизанти – без реализация на конституционно гарантираното право. Не възнамерявам да споря, тъй като парламентарните бариери при пропорционалната изборителна система съществуват в мнозинството европейски държави и при това на доста места са по-високи от тези в България.

Но все пак автентичната демокрация и чистата справедливост изискват съгласно принципа „един изборител – един глас“ даже партиен субект със само един процент от вота да получи две места в Народното събрание.

Според официалната статистика на Централната изборителна комисия за парламентарните избори през март 2017 г. общият брой изборители е бил 6 797 381. При това положение квотата за избор на един депутат (при 240) е 28 322,42. В изборителните списъци са вписани допълнително 72 295, упражнили правото си на глас. Моето изследване се базира само върху общия брой гласоподаватели по изборителни списъци, защото не съм в състояние да предвидя по никакъв начин колко изборители ще бъдат вписани допълнително при следващи парламентарни избори.

Съвсем друг е въпросът, че съобразно реалното гласуване, в което са участвали както вписаните предварително, така и вписаните допълнително, общият брой гласоподаватели, удостоверени от протоколите, е 3 564 483, което показва, че изборителната квота на депутат е спаднала на 14 852,01.

Тъй като не може да бъде предвидено кога ще бъдат проведени следващите парламентарни избори, не мога да прогнозирам колко изборители ще фигурират тогава в списъците. В още по-малка степен може да бъде определен броят на допълнително вписаните в тях. Следователно единственият рационален критерий, върху който може да се стъпи, е броят на вписаните изборители според данните на ЦИК от 2017 година:

Благоевград – 317 748, има право на 11,2 при досегашна квота 11 депутати;
Бургас – 365 894, има право на 12,9 при досегашна квота 14 депутати;
Варна – 409 195, има право на 14,5 при досегашна квота 15 депутати;
Велико Търново – 219 218, има право на 7,7 при досегашна квота 8 депутати;
Видин – 92 489, има право на 3,3 при досегашна квота 4 депутати;
Враца – 165 383, има право на 5,8 при досегашна квота 6 депутати;
Габрово – 111 441, има право на 3,9 при досегашна квота 4 депутати;

Добрич – 183 321, има право на 6,5 при досегашна квота 6 депутати;
Кърджали – 253 707, има право на 9 при досегашна квота 5 депутати;
Кюстендил – 135 434, има право на 4,8 при досегашна квота 4 депутати;
Ловеч – 125 516, има право на 4,4 при досегашна квота 5 депутати;
Монтана – 129 517, има право на 4,6 при досегашна квота 5 депутати;
Пазарджик – 247 348, има право на 8,7 при досегашна квота 9 депутати;
Перник – 114 882, има право на 4 при досегашна квота 4 депутати;
Плевен – 247 960, има право на 8,8 при досегашна квота 9 депутати;
Пловдив-град – 305 177, има право на 10,8 при досегашна квота 11 депутати;
Пловдив-област – 301 448, има право на 10,6 при досегашна квота 11 депутати;
Разград – 136 153, има право на 4,8 при досегашна квота 4 депутати;
Русе – 214 868, има право на 7,6 при досегашна квота 8 депутати;
Силистра – 119 643, има право на 4,2 при досегашна квота 4 депутати;
Сливен – 176 336, има право на 6,2 при досегашна квота 6 депутати;
Смолян – 106 237, има право на 3,75 при досегашна квота 4 депутати;
София 23 – 405 341, има право на 14,3 при досегашна квота 16 депутати;
София 24 – 382 770, има право на 13,5 при досегашна квота 12 депутати;
София 25 – 365 092, има право на 12,9 при досегашна квота 14 депутати;
София-област – 205 229, има право на 7,2 при досегашна квота 8 депутати;
Стара Загора – 298 572, има право на 10,5 при досегашна квота 11 депутати;
Търговище – 120 206, има право на 4,2 при досегашна квота 4 депутати;
Хасково – 238 071, има право на 8,4 при досегашна квота 8 депутати;
Шумен – 187 899, има право на 6,6 при досегашна квота 6 депутати;
Ямбол – 115 286, има право на 4 при досегашна квота 4 депутати.

От представената по-горе информация и независимо от това каква избирателна система ще бъде прилагана, следва да бъдат извършени корекции в квотите на отделните многомандатни избирателни райони:

- Бургас би трябвало да излъчва вместо 14 – 13 депутати;
- Видин – вместо 4 – 3;
- Ловеч – вместо 5 – 4;
- София 23 – вместо 16 – 14;
- София 25 – вместо 14 – 13;
- София-област – вместо 8 – 7.

В същото време Кърджали трябва да получи вместо 5 – 9; Кюстендил – вместо 4 – 5; Разград – вместо 4 – 5; София 24 вместо 12 – 13; Шумен – вместо 6 – 7.

Остава и деликатният въпрос с такива избирателни райони, които са „на кантар“, което означава, че потенциално може да бъдат лишени или надарени с един мандат (такива са Стара Загора, Добрич, Варна).

При отчитане на тези критерии в някои от досега съществуващите многомандатни избирателни райони ще има корекция с оглед на посоченото по-горе. Само по себе си това не е голяма драма.

Истинската голяма драма на редица места идва от разпределението на мандатите с оглед на броя на съществуващите общини:

- София-област има 8 места при 22 общини;
- Видин – 4 места при 11 общини;
- Монтана – 5 места при 11 общини;
- Смолян – 4 места при 10 общини;
- Кюстендил – 4 места при 9 общини;
- Враца – 6 места при 10 общини;
- Шумен – 6 места при 10 общини.

Драмата ще се развие в още по-гротескни форми при мажоритарен избор. Тази диспропорция няма да бъде преодоляна с въвеждането на друга система, а отчуждението на избирателя от потенциалния избраник ще става все по-голямо.

* * *

Някак си свикнахме и с недъзите на пропорционалната система – то бяха манипулации на избирателни списъци, то бяха пълни с нарушения предизборни кампании, то бяха системи за купуване на гласове. Сега вече не са водещи бирата и кебапчетата насъщни, остават на почит парите при правилното разпределение по веригата. Но идват и по-модерните инструменти – търговия с влияние, политически познания, разпределение на концесии, обществени поръчки и други атрактивни дейности. Иначе в предизборните клипове ще гледаме до видиотяване „Купуването и продаването на гласове е престъпление“. Ако беше така, партийната ни система трябваше да е вече закрыта. Но българите са упорити и са готови да приемат новото, но под надслов „Пременил се Илия – пак в тия“.

Референдумът за въвеждане на мажоритарна изборна система съвпадна с президентските избори през 2016 г. и това осигури прилично участие в него – малко не достигна за постигане на нужното мнозинство. Кой обаче да гледа такива дреболии?! Нали на върха излезе отново заветният тезис „Глас народен – глас Божий“. Пак прозвучаха дитирамби за суверена. Колко е прав на този фон Кеворк Кеворкян, като пише: „От десет българи единадесет не знаят кой е този суверен“.

Започна следващото действие на фарса, в което всеки от актьорите се къдне, че народната воля трябва да бъде уважена – кой с цяло гърло, кой с половин уста. Цитираният по-горе публицист констатира (пак за суверена): „Политиката е игра, в която на него не е отредена и най-мижавата роля. Партиите просто играят помежду си покер с белязани карти“.

Понеже съм пряк участник в едни други изяви на обществена съвест и истинска битка за национална кауза (като съосновател и зам.-председател на Гражданския комитет за защита на АЕЦ „Козлодуй“), не мога да игнорирам печалния факт как над 500 000 (петстотин хиляди) подписа, внесени в Народното събрание през 2002 г. с искане за референдум за спасяване на т.нар. малки блокове на централата, се изгубиха безследно от архива на най-авторитетната държавна институция, макар идеята да

бе изобилно съпътствана от политически декларации и други жестове за съпричастност. Разбира се, референдум нямаше (внушаваха, че щял да попречи на членството ни в Европейския съюз?!?), а това, че никоя от институциите на същия този съюз не се беше произнесла във връзка с АЕЦ „Козлодуй“, остана на заден план. Това бе потвърдено категорично и в определение на Съда в Люксембург. Персоналните отговорности за предателството към националния интерес бяха бързо заматени, а след това даже се превърнаха в изгодни за осребряване дивиденди!

По време на дискусиите през миналата година проф. д-р Искра Баева напомня аксиоматичната истина, че мажоритарната система води до създаване на стабилни мнозинства, макар срамежливо да признава също тъй аксиоматичния факт, че представителността в парламента става поради нереализиране на гласовете на много от избирателите. Чест ѝ прави признанието, че една от най-големите илюзии при този вот е даването на шанс за избор на личности. Впрочем още по-оригинално Чавдар Найденов го определя: „Да бръкнеш в торба със змии“ (в. „Труд“, 11 май 2017 г.).

В свое телевизионно интервю от същия период, на въпроса кои ще спечелят при мажоритарен вот, проф. д-р Георги Близнашки отговори с една дума – богатите.

Юрий Асланов с основание повтаря, че в районирането е заровено кучето. Според него правителството може така да промени границите на ЕИР, че да се самоиззначи за победител в изборите. Кой обаче е казал, че при мажоритарните избори избирателните райони не може да бъдат определени от друга институция, например от президента или от Народното събрание – нали все се кълнем, че сме парламентарна република!

За предварителното доверие на избирателите са категорично нужни две условия: 1) ЕИР да бъдат формирани в рамките, т.е. чрез парцелиране на сега съществуващите МИР. Едва ли някой си представя симбиоза между съседни области (например Благоевград и Кюстендил, Сливен и Ямбол, Добрич и Силистра). В сегашните 28 административни области броят на общините е твърде различен и тяхното създаване е резултат не на съобразяване с елементарни управленско-финансови критерии, а на конюнктурно удовлетворяване на местни интереси.¹ При съществуващата крайна неравномерност в населението, респективно имащите право на глас между 264-те об-

¹ Благоевград – 14 общини; Бургас – 13 общини; Варна – 12 общини; Велико Търново – 10 общини; Видин – 11 общини; Враца – 10 общини; Габрово – 4 общини; Добрич – 8 общини; Кърджали – 7 общини; Кюстендил – 9 общини; Ловеч – 8 общини; Монтана – 11 общини; Пазарджик – 11 общини; Перник – 6 общини; Плевен – 11 общини; Пловдив – 18 общини (град+област); Разград – 7 общини; Русе – 8 общини; Силистра – 7 общини; Сливен – 4 общини; Смолян – 10 общини; София-област – 22 общини; Стара Загора – 11 общини; Търговище – 5 общини; Хасково – 11 общини; Шумен – 10 общини; Ямбол – 5 общини; Столична голяма община – 1 (има три МИР). Общо – 264 общини.

щини у нас, е абсолютно нереалистично и недемократично ЕИР да бъдат създавани на принципа „една община – един депутат“. Как обаче да стане групирането?

Предоставям ви данни за три области, които при това не спадат към конфликтните.

По-лесно решим е проблемът в област Ямбол, където общините Ямбол и Тунджа биха имали три мажоритарни района, а общините Стралджа, Елхово и Болярово – един.

В област Сливен община Сливен и Котел биха имали между четири и пет, а общините Нова Загора и Твърдица – между един и два.

Най-комплицирано ще се окаже положението в област Бургас, където се създават предпоставки за симбиози на общините Бургас и Средец, на Поморие и Несебър, Карнобат и Айтос, Сунгурларе и Руен, Созопол, Приморско, Царево и Малко Търново. Разбира се, примерите може да бъдат продължавани още, но едва ли е необходимо. Възниква въпросът кои са личностите, които могат да станат изразители на народния вот при толкова съществени потенциални противоречия между общини, които, макар и близки географски и стопански, имат специфични, а понякога антагонистични интереси. Нали знаем как се дърпа чергата!

Вторият конфликтен проблем е свързан с преодоляване на неравновесието между броя на гласоподавателите при създаване на бъдещите ЕИР. Няма спор, че равенство не може да бъде установено. Къде обаче е разумният компромис? Според мен отклонението „плюс-минус“ между които и да било ЕИР не трябва да бъде повече от десет процента от броя на вписаните избиратели във всеки от тях. Това е напълно постижимо!

Напомням, че основният дефект на мажоритарната система е игнорирането на гласовете на много избиратели, често повече от половината.

Не може да бъде забравян и друг дефект – при положение че депутат е избран от повече от един район, той трябва да определи откъде влиза (впрочем това се прави и сега при пропорционалната система, но при нея мястото в другия район се заема от следващия в листата). В мажоритарния вот такъв сценарий няма. Възможно е народният избраник да не изпълнява функциите си поради смърт, тежко заболяване, подаване на оставка или отстраняване при определени от закона обстоятелства. Във всички тези случаи мястото му трябва да бъде запълнено чрез провеждане на нови избори (характерна практика за Обединеното кралство), което в рамките на един мандат създава каскада от политически схватки, особено когато мнозинствата са крехки. Има обаче и по-лош вариант – мястото остава незаето до края на парламентарния мандат.

Както вече изтъкнах по-горе, при мажоритарната система най-големият проблем е справедливото и балансирано райониране. Има обаче и втори аспект, който е особено опасен!

При сега действащите правила гласовете от чужбина се прехвърлят в различни МИР, за да им осигурят необходимата квота. По този начин се определят крайните резултати в Добрич, Габрово и други области с по-ниско национално представителство. В крайна сметка избирателите извън България въобще не са обвързани с тези региони, където им „пъхат гласовете“, но това все още е относително приемливо, защото се гласува за партии.

Още на 14 юни 2017 г. по радио „Фокус“ политологът проф. д-р Димитър Димитров обърна внимание, че е крайно несполучливо гласуването от чужбина да е по интернет. Даже при пропорционалната система и при стандартно упражняване на правото на вот избирателните секции зад граница, и то особено на югоизток от България, даваха фрапантни резултати, като например гласували за 60 минути 1000 души. Тази тенденция не бе овладяна напълно, но поне бе ограничена при парламентарните избори 2017. Е, с интернет може да бъдат извършени още повече спекулации – там, където няма и един процент с компютърна грамотност, може спокойно да има сто процента участие. Гротескно би било прехвърлянето на гласовете от чужбина. С добро чувство за хумор колегата Димитър Димитров констатира: „Ако се намирате в Лондон, но сте записан в регистъра на Летница, вашият глас ще бъде пренесен в Летница“.

Според мен при мажоритарна система ЕИР въобще не може да бъдат създавани в чужбина. Едната причина е крайно неравномерното разпределение на българската диаспора в Австралия, Западна Европа и Америка. По-важното е, че кандидатите трябва да са свързани с България и нейните проблеми – като партийни фигури или като независими, и да бъдат познати на гласоподавателите. Представете си трагикомичната ситуация, при която десет мандата бъдат отделени за братята и сестрите зад граница. Какви достойни избраници ще ни представят Австралийско-Новозеландският или Общоканадският едномандатен район? Още по-трудно е за САЩ и Западна Европа. Е, поне за Турция си знаем предварително!

На 11 май 2017 г. на www.dnevnik.bg Петър Чолаков правилно посочва основните дефицити на мажоритарното гласуване и още по-правилно пише: „Този тип избирателна система е подходящ за общества с консенсусна политическа култура и дълбоки демократични традиции“.

Нашето все още не е такова, но нека да видим каква е ситуацията в стабилните демокрации.

Обединеното кралство въвежда сегашната си избирателна система още през 1832 г. и тя претърпява някои промени до наши дни, но остава неизменна с основния принцип – само един тур, при който победителят взема всичко (впрочем заемка от конните надбягвания). Така и само с един процент повече от съперника вече си в Камарата на общините. Тази порочна във всяко отношение система гарантира мнозинство на първата политическа сила, макар тя да е изпреварила втората с някакви два-три процента.

Какво се случи след 8 юни 2017 г. – консерваторите имаха 13,6 млн. гласа, а лейбъристите – 12,8 млн. Разпределението на местата в парламента обаче е далеч от елементарната математическа справедливост:

Консерватори – 318;

Лейбъристи – 262;

Либерални демократи – 12;

Шотландска национална партия – 35;

Юнионистка партия на Северна Ирландия – 10;

„Плейд кърми“ (Уелс) – 4;

„Зелени“ – 1;

Други – 8.

Маргарет Тачър упорито твърдеше, че пропорционалната избирателна система била „лекомислено приета“ в повечето нови демокрации в Централна и Източна Европа.

Не съм в състояние да се сравнявам с величавия ѝ политически авторитет, но едва ли „британският модел“ е най-справедливиот. Абсолютизирането на ценности, които не се „врзват“ с традициите на други държави, не е най-подходящо, особено в случая с Обединеното кралство, което никога не е било с „два крака“ в Европа.

Както покойният Гиньо Ганев си беше извоювал прозвището Човекът парламент, така и проф. д-р Михаил Константинов е Човекът избори. На 17 юни 2017 г. той публикува „Крахът на френската изборна система“. Съгласен съм с почти всичко, изложено в тази силна публицистика, освен със заглавието. „Крахът“ дойде не през 2017 г., а още от създаването на Петата република през 1958 г. Тогава основният тезис за личностите бе обоснован, защото около Шарл дьо Гол бяха такива фигури като Мишел Дебре, Жак Шабан-Делмас, Жорж Помпиду, Морис Дрюон... След това обаче дойде ерата на апаратчиците, които правиха-струваха и успяха да разделят Франция на „подходящи“ избирателни райони.

В поредицата мои публикации, посветени на парламентарните избори във Франция през юни 2017 г. (www.glasove.com), са посочени фрапантни примери за дисбаланс между отделните мажоритарни райони. На вота през 1973 г. голистът Жан-Пол де Рока Сера е избран още на първия тур в Трети избирателен район на Корсика с колко мислите? С 1041 гласа. Комунистът Жан Рисбон печели в Десети избирателен район на департамента Буш дьо Рон с... 54 718 гласа на втори тур. Ето това се казва мажоритарна справедливост!

В досегашната история на Петата република избори по пропорционалната система са правени само през 1986 г. Тогава Националният фронт има 35 депутати с под десет процента от гласовете, а през 2012 г. с 14 процента при мажоритарния вот получават цели две места!

Според прецизните изчисления на проф. д-р Михаил Константинов на последните парламентарни избори във Франция гласът на всеки привърженик на форма-

цията на Еманюел Макрон е тежал 34 пъти повече от глас, подаден за Националния фронт на Марин льо Пен.

И още един нюанс.

Дълго време във Франция на балотаж отиваха двамата водещи от първия тур, но сега вече се допуска до „поправителен изпит“ всеки, който е получил над 12 процента. По този начин на балотаж може да бъдат допуснати и трима, и четирима, което също не кореспондира на традиционния мажоритаризъм. На практика френската система започва да копира британската – за успех на втория тур са достатъчни 34 % при трима и 26 % при четирима кандидати.

Това сякаш запазва интригата и дори създава илюзия за по-голяма представителност. Ама каква представителност, когато на втория тур през 2017 г. избирателната активност беше само 35 процента!?

Впрочем нека посочим резултатите:

„Република напред“ – 32,32 % – 359 места;

Републиканци – 21,60 % – 131 места;

Национален фронт – 13,20 % – 8 места;

„Непокорна Франция“ – 11,00 % – 28 места;

ФСП и коалиция – 9,50 % – 44 места.

Несъответствията между получени гласове и реализирани мандати се набиват в очи, така че няма нужда от допълнителен коментар.

По време на кампанията си Еманюел Макрон предложи премахване на мажоритарната система при парламентарни избори. Дали след чудовищния успех на неговата формация „Република напред“ на последния вот, постигнат именно благодарение на тази система, ще бъде толкова последователен!?

* * *

Най-накрая някои се опитват да намерят спасителния избирателен пояс в хибридните методи.

Каква обаче е истината?

При изборите за ВНС през 1990 г. е използвана наричаната от проф. д-р Михаил Константинов „механична смесена система“ с 200 мандата по пропорционалност и 200 мандата по мажоритарност. Тя даде на БСП общо 211 депутатски места и самостоятелно мнозинство срещу само 47 % от получените гласове.

Както вече изтъкнах по-горе, БЗНС не можа да вземе нито един мажоритарен мандат.

През 2009 г. т.нар. тристранна коалиция реши да оригиналничи отново със смесена система – по един мажоритарно избран във всеки от 31-те многомандатни района.

Първото ярко несъответствие дойде от факта, че и за мажоритарни цели бяха механично копирани многомандатните избирателни райони, без елементарно съобразяване с броя на имащите право на глас. Каква справедливост, когато избирателите

от Варненска област са два пъти повече от Великотърновска, в Благоевградска – два и половина пъти повече от Кюстендилска, в 23-и МИР София – четири пъти повече от Габровска област!

В резултат на този фатален експеримент най-консолидираните в момента партии реализираха всичко възможно – 26 места обра ГЕРБ и 5 – ДПС.

БСП остана „капо“ и се смъкна до най-невзрачното си представителство в Народното събрание за целия период на прехода – два пъти по-малко избраници в сравнение с фаталната 1997 година. При такива резултати в развитите демокрации следват оставки, но в нашия случай такива нямаше.

На този фон Бойко Борисов съвсем закономерно заяви пред медиите, че ако социалистите не бяха „прегърнали“ подобна формула, щяха да получат 15–20 места повече. Мога да добавя само, че ако си решил да си направиш хакари, никой не може да те спре.

Дали обаче са направени съответните изводи, и досега няма ясни индикации. Има обаче ново приклучение.

С решение на Националния съвет от 26 ноември 2016 г. БСП се опита да отчете подобавашо резултатите от референдума, като се обяви за съчетание в бъдеще на мажоритарен и пропорционален вот. Предложението на БСП е за избягване на механичната смесена система и създаване на комбинирана, в която неоползотворените гласове при мажоритарния вот се реализират чрез пропорционалните листи.

Този подход получи добра оценка от авторитети като проф. д-р Михаил Константинов. Едновременно с това прозвуча и предупреждението му, че германската система, която почива на аналогични принципи, е сложна за разбиране: „Сам по себе си един инструмент не е само добър или само лош, а трябва да може да бъде използван“.

Проф. д-р Димитър Димитров също характеризира немската избирателна система: „Основната причина за нейния чар е, че исторически е първата, в която мажоритарният и пропорционалният принцип са спрегнати по начин, позволяващ едновременно гласуване в едномандатни райони и постигане представителство на всички листи, преминали бариерата“.

Според мен това представлява персонализирана пропорционална система, защото победителите в едномандатните райони попълват с предимство местата, спечелени от партийните листи.

Но остава да виси с ужасна сила въпросът как на фона на злощастната ни практика за преференции при изборите в последните години „ще стигнем германците“?

Вотът от 24 септември 2017 г. във ФРГ обаче показва как тя ни настига. В Бундестага влязоха шест партии, което никога досега не се е случвало, и то при избирателна бариера, която е двойно по-висока от тази у нас.

Съблазнявам се да посоча резултатите в проценти, макар това да напомня до голяма степен на познатия ни в течение на десетилетия бюлетин за нивото на река Дунав (нали все пак тя извира от Германия):

СДС/ХСС – 33 % (спад 8,5 %);
ГСДП – 20,5 % (спад 5,2 %);
„Алтернатива за Германия“ – 12,6 % (увеличение 7,9 %);
СвДП – 10,7 % (увеличение 5,9 %);
Радикална левица – 9,2 % (увеличение 0,6 %);
„Зелени“ – 8,9 % (увеличение 0,5 %).

Мощно отрезвяване за големите и прилив на енергия към по-малките (ляво-център) партии.

Сметките объркаха крайнодесните, които противниците им наричат за по-лесно „неонацисти“. Всъщност основното, което те искат, е регулиране на неограничения приток на чужди за европейските традиции и морал хора. „Алтернатива за Германия“ е закономерен израз на настроения, които обхващат все по-силно „Стара Европа“.

Макар и с риск да прекаля с фактологията, съм длъжен да посоча още един важен елемент при германските избори. ХДС/ХСС получиха 246 места, а по изцяло изчистена пропорционална система щяха да имат 234; ГСДП – 153 вместо 145; „Алтернатива за Германия“ – 94 вместо 89; СвДП – 80 вместо 77; Радикалната левица – 69 вместо 65; и „Зелените“ – 67 вместо 63.

Очевидно всички следва да бъдат удовлетворени в една или друга степен.

В продължение на близо шест месеца бяха водени безплодни преговори за коалиционно правителство. Потенциалните младши партньори в него обаче се оказаха костелив орех и тяхната удовлетвореност от изборните резултати поиска да стане свръхудовлетвореност в политическата платформа и разпределението на министерските постове. Така за пореден път в най-новата немска история дойде на власт „голяма коалиция“. Колко е голяма, е видно, но колко стабилна ще бъде, едва ли някой може да предвиди.

Патовата ситуация на германския политически небосклон категорично доказва, че няма универсален модел. С оглед на това бих желал да изтъкна, че не е възможен начин, който хем да ни извиси до традициите на западните демокрации (включително, когато те действат успешно), хем да отговори на добре известните нашенски сметки.

Още веднъж следва да бъде обстойно обсъден въпросът, който периодично бива лансиран с неприкрити популистки съображения – за намаляване на броя на народните представители. Междинният вариант за 120 избрани по мажоритарен път и 120 – по пропорционален, сега е във временно отстъпление.

Всъщност въпросителните нарастват. Определянето на 120 едномадатни избирателни района ще бъде няколко пъти по-трудно от определянето на 240 едномадатни избирателни района, а компромисите най-вероятно ще излязат извън рамките на приемливото.

Едва ли управляващите, а в още по-голяма степен опозицията имат интерес от бързо въвеждане на мажоритарна или смесена система. Едновременно с това са много

показателни някои опити за връщане на темата в дневния ред на политическите дебати.

* * *

Кеворк Кеворкян с основание пише, че кога е започнал българският преход, никой не знае, а кога ще завърши, е въпрос с астрономическа сложност. Същото важи и за промените в българската изборна система.

При последните реформи от ерата „Живков“ попитали едно дете къде работят родителите му, и то откровено съобщило: „В една реорганизация“. Пак по това време се изхитрихме да бъдем май единствената държава в света, която е закрила Министерството на финансите. Създадени бяха и три съвета към правителството – уж за намаляване на администрацията и оптимизиране на функционирането на тогавашните министерства и комитети. Това си остана в сферата на пожеланията. Впоследствие имаше и други ялови опити в подобна насока – даже създадохме Министерство на администрацията и административната реформа.

В същия този период, благодарение на доброто чувство за хумор на учените у нас, бе разпространено следното оригинално „предложение за реформа“ на Българската академия на науките чрез създаване на три окрупнени структури: „Земя и небо“, „Звяр и природа“ и „Певци песни за него пет“.

Сегашните певци за някого пеят, а за други припяват. Трябва обаче да се стегнат, защото окепазват доста често господарите си.

В заключение съм длъжен да споделя, че смяната на изборителните методи няма да промени системата, както все още някои вярват.

Дискусиите може да са безкрайни, но едва ли ще родят така очакваната панацея.

Разбира се, всеки има право на мнение и предпочитания. Както гражданите, така и партийните лидери обаче трябва да внимават, защото ще сърбат това, което са надробили.

Неслучайно Васил Левски е написал в тефтерчето си: „Цели сме изгорени от парене и пак не знаем как да духаме“.

В същото тефтерче Апостолът се обръща към българите: „Народе????“.

Р. С. С благодарност за изключителния принос на Иван Казаков и за неоценените съвети на д-р Петко Цанков.